

TOPONOMASTIKA NA PARIĆE

(Božanić, Joško; Marasović-Alujević, Marina. 2020. *Toponimija otoka bivšega života – Svetac i Šćedro*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split. 227 str.)

Kad široj publici nastojim predočiti razlike između zadarske, zagrebačke i splitske onomastičke škole, obično ističem kako su pripadnici zadarske onomastičke škole usredotočeniji na opis referenta, toponimijski leksik i kartografski prikaz, a pripadnici zagrebačke na motivacijsku razredbu težeći da se u različite toponomastičke skupine svrsta svaki zabilježeni toponim. Kao značajku splitske onomastičke škole obično izdvojim to da je svojevrsan spoj zadarske i zagrebačke onomastičke škole, s tim da su „Splićani” osobito ustrajni u nastojanju da uz etimologiju rasvijetle i etiologiju svakoga toponima. Listajući novu toponomastičku monografiju u izdanju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu ta je *differentia specifica* splitske onomastičke škole još više došla do izražaja primjenom pristupa koji bismo mogli nazvati narativnim jer je nekako na pola puta između etiološkoga pristupa i literarne onomastike, a vjerujem da će vam sve ovo što vam nastojim predočiti biti jasnije čim vam spomenem kako je jedan od autora knjige koju vam prikazujem Joško Božanić.

Osim po osobitu pristupu knjiga koja je pred vama ističe se i po tome što su u njoj obrađena dva razmjerno udaljena otoka među kojima naizgled nema vidljive povezanosti – Svetac, pučinski otok smješten zapadno od Visa, i Šćedro, otok kojemu je na sjeveru Hvar, zapadu Vis, jugu Korčula, a istoku Pelješac. Ujedno

ću vam istaknuti još jedan u prvi trenutak neobičan podatak – više je od dvije trećine ove knjige posvećeno Svetcu, a nešto manje od trećine Šćedru.

Isprva neprozirna veza između dvaju otoka spomenuta je već u naslovu knjige Joška Božanića i Marine Marasović-Alujević *Toponimija otoka bivšega života – Svetac i Šćedro* te je u predgovoru dodatno objašnjava Joško Božanić (nesebično istaknuvši kako mu ju je osvijestila suautorica) navodeći kako otoke povezuje „nestanak ljudske prisutnosti na njima”. U predgovoru se, na primjeru nesonima Vis, ujedno dotiče općepoznate činjenice kako su toponimi vrlo često odraz jezičnoga stanja od prije nekoliko stoljeća, pa i tisućljeća, koju je važno isticati jer se toponomastičar često nađe u situaciji da objašnjava kako se suvremeni podatak da u nekome kraju više nema badema ne odnosi na cjelokupnu povijest određenoga prostora i samim tim nije ni mogao utjecati na imenovanje određenoga referenta, tj. kako podatak da, primjerice, danas negdje nema badema ne podrazumijeva da badema prije nekoliko stoljeća, kad je toponim nastao, nije bilo (objašnjavao sam to na jednome predavanju tumačeći ojkonom *Mindel* u Baćini u Neretvanskoj krajini) ili da je posve razumljivo kako dalja etimologija slavenskoga hidronimskog apelativa *resa* nije posve jasna kad praslavenski jezik nije bio zapisan (dogodilo mi se to kad sam pokušao protumačiti nastanak ojkonima *Duga Resa*). Naglašava Božanić i to da se nestanak ljudi ne može nadomjestiti nikakvom tehnologijom jer „prostori bivšeg života postaju slijepe karte koje više nitko ne umije čitati”, no iako zdvojno tvrdi kako udivljenje GPS-om obesmišljava napore toponomastičara, upravo ovom knjigom, nasreću, sam sebe opovrgava i pokazuje da je, ako uloga GPS-a i jest da se namjernik snađe u prostoru kojemu ne poznaje sadržaj, uloga toponomastičara da i sebi i namjerniku taj sadržaj približi, da na temelju jezičnih podataka izgradi svojevrstan vremenski stroj i vrati se u vrijeme kad se na dalekim žalima nije samo plandovalo, nego i radilo, veselilo, mučilo – ukratko, živjelo.

Prvi dio ove knjige nosi naslov *Toponimija otoka Sveca* (str. 9–168) te se sastoji od šest temeljnih potpoglavlja koja nose sljedeće naslove: *Uvod*, *Toponimija otoka Sveca i hridi Kamik*, *Jezična analiza*, *Abecedni pregled korpusa toponima*, *Glosar* i *Zaključak*. Za njima slijede popis literature, zahvala ispitanicima, zemljovid koji je izradio Boško Radić po kazivanju vlastita djeda Bjožeta Zankija te slikopisni prilog kojim su obuhvaćeni otočki krajolici i ljudi.

U *Uvodu* (str. 9–40) se iznose neke temeljne geomorfološke, zemljopisne i povijesne činjenice o otoku. Otočić je smješten 13 milja zapadno od Komiže, ima površinu od 4,2 km², a najviša mu je točka vrh Kosa (316 metara). Naseljen je još od pretpovijesti, na njemu se nalazi utvrda iz VI. stoljeća pod imenom Krajićino. Na sjeveru su otoka, na predjelu Andrijina špila, počekom XI. stoljeća stanovali pustinjaci, prethodnici benediktinaca koji su izgradili samostan *Sant Andrea de Pelago* na predjelu Poje te napučivali otok do XV. stoljeća. Tome samostanu otočić duguje ime. S vremenom je i u mjesnoj i u službenoj uporabi prevladao skraćeni lik Svetac, s tim da je na to vjerojatno utjecala činjenica da se pučinski otok Sveti Andrija, imenjaka srednjodalmatinskoga Svetca, nalazi nedaleko od Dubrovnika. Otočić je bio nenastanjen od XV. do XVIII. stoljeća, kad su ga počeli napučivati Komižani, isprva obitelj Felondini, pa Zanki. Stanovništvo je otoka raslo do konca Drugoga svjetskog rata, kad su ga napučivala 73 stanovnika, a bez stalnih je stanovnika otok ponovno ostao 2000., smrću njegove posljednje stanovnice Antonije Zanki. Stanovnik se otoka naziva *Švecor*, stanovnica *Švecorka*, a mjesni ktetik glasi *švecorski*. U *Uvodu* Božanić zatim navodi različite predaje poput one o zakopanome blagu ilirske kraljice Teute te prepričava različite događaje na moru rišući obrise jednoga izgubljenog svijeta. U prilogu o stanovništvu otoka Svetca tako saznajemo kako je 1760. obitelj Foretić osnovala pogon za proizvodnju smole, što je okamenjeno u toponimu *Corno zemja*, te se donosi popis 43 *Švecora* koji su napučivali otok 20. studenoga 1952., što je važan prinos za proučavanje mjesnoga antroponomastikona (istaknut ću ovom prigodom osobno ime Bjože, mjesni lik svetačkoga imena Blaž).

Središnji dio Božanićeva dijela ove monografije obuhvaća poglavlje *Toponimija otoka Sveca i hridi Kamik* (str. 41–104) u kojemu se raščlanjuje 360 toponimskih različenica. Mjesni se toponimi donose u tablici u kojoj se toponimi razvrstavaju prema referentu te se iznosi opis referenta, a uza dio se toponima iznose podatci koje je usmeno iznijelo šestoro ispitanika. U razredbi prema referentu Božanić upotrebljava velik broj naziva koji su u hrvatskoj onomastici razmjerno rijetko potvrđeni svjestan (poput Vladimira Skračića na čija se rješenja uvelike poziva) činjenice da postojeće onomastičko nazivlje nedostatan precizno opisuje morske i uzvorske, a poglavito podmorske konfiguracije. Božanić tako upotrebljava nazive *agrotoponim* (za toponime povezane s poljodjeljstvom), *halieutikonim* (za toponime povezane s ribarstvom), *litomorfonim* (za istaknute obalne toponime; tu se ističe apelativ *huk* koji se odnosi „na nagli uspon strmine, skok reljefne

padine”) i *polemotoponim* (za toponime povezane s vojnim djelovanjem), koji dosad nisu bili zabilježeni u hrvatskoj onomastici. Ujedno upotrebljava i neke nazive dosad potvrđene gotovo isključivo u radu Siniše Vukovića *Onomastička terminologija* (2007.) kao što su *odonim* (za dijelove naselja, prometnice i pomoćne objekte nedaleko od stambenih objekata), *pedionim* (Vuković taj naziv upotrebljava za polja i doline, a Božanić usto i za padine, strane uzvisina i šume) i *skopeleonim* (Vuković pod tim nazivom obuhvaća „nadvodne hridine”, a Božanić morske špilje). Nazivi *akronim* (odnosi se na rtove), *bentonim* (odnosi se na podmorske konfiguracije), *diaplonim* (odnosi se na morske prolaze), *hijeronim* (odnosi se na toponime povezane s vjerskim životom koji ne sadržavaju svetačko ime ili ime božanstva), *paralionim* (odnosi se na referente na obalnoj crti) i *edafonim* (odnosi se na vrste tla) u nešto su široj uporabi. Koliko će koji naziv zaživjeti, ovisi, među ostalim, o tome koje će terene onomastičari obrađivati (jer teren određuje potrebu za nazivljem) i hoće li se složiti u uporabi pojedinih naziva.

Nakon toponomastičkoga poglavlja slijedi dijalektološko poglavlje *Jezična analiza* (str. 105–120) u kojemu se iznose temeljne fonološke i morfološke značajke mjesnoga govora s primjerima iz toponimije.

U završnome se dijelu toponimije otoka Svetca donose *Abecedni pregled korpusa toponima* (str. 121–126), *Glosar* (str. 127–140), *Zaključak* (str. 141–144) te već navedeni tekstni, grafički i slikopisni dodatci.

Drugi dio ove knjige nosi naslov *Toponimija otoka Šćedra*. U *Uvodu* (str. 169–174) njegova autorica Marina Marasović-Alujević razlaže etimologiju i etiologiju nesonima Šćedro, tj. različita tumačenja pridjeva *štedr̃b* (bitno je spomenuti da se nesonim sklanja po pridjevskoj sklonidbi: *Šćedro – Šćedroga – Šćedromu*) iz kojega se izvodi nesonimski lik. Autorica se priklanja Vinjinu tumačenju po kojemu ime otoka valja povezati s nazivom ribe *kiria šćedroglava* ‘kirnja’. Muški etnik glasi *Šćedaranin*, ženski *Šćedorka*, a ktetik *šćedorski*. Po novijim historiografskim podacima čini se da je antičko ime otoka bilo Tauris. Znatniji dio *Uvoda* autorica posvećuje odrazima apelativa *perna* u mjesnoj toponimiji (usp. toponime Perna, Molo Perna i Velo Perna) koje povezuje s nazivom školjke argumentirajući to, među ostalim, podatkom da se pelješka uvala Perna 1822. nazivala *Porto pedoccio*. Time je mene osobno nagnala na razmišljanje jesam li

bio u pravu kad sam žuljansku uvalu Pernatu doveo u vezu s mjesno potvrđenim apelativom *perna* u značenju račvasti kolac za svijanje drvenoga obruča bačve.

Zatim se obrađuje 150 šćedorskih toponima čije se tumačenje i opis referenta donose u poglavlju *Etimologija toponima otoka Šćedra* (str. 175–194). Posebno su vrijedni usporedni primjeri s drugih otoka i susjednoga kopna, a svoje su mjesto zavrijedili i posve recentni toponimi kao što je Jugoslavija. Toponimi kao što su Mole Boriće, Piske, Store stone i Vele Boriće upućuju na to da je i na Šćedru (kao, primjerice, na Pelješcu te na kopnu od Neretve do Tivatskoga zaljeva) akuzativni lik temeljni toponimski lik za dio toponima. To se poglavlje izvrsno nadopunjuje s kraćim poglavljem *Apelativi i glagoli koji su motivirali toponime* (str. 195–196) iz kojega izdvajam neke rjeđe potvrđene toponimijske apelative kao što su *grahor* ‘obrađiva zemlja u kojoj ima sitnih kamenčića’, *grebja* ‘obrađive čestice zemlje jednoga vlasnika’, *račić* ‘uzdignuto mjesto’, *tresca* ‘uski obalni pojas na koji se pristaje bočno’ i *tuf* ‘vrsta šupljeg, mekog kamena’.

Raščlambom toponima prema jezičnim slojevima u poglavlju *Klasifikacija otoka Šćedra prema podrijetlu* (str. 197–199) autorica utvrđuje kako je od inojezičnih slojeva očekivano najzastupljeniji romanski sloj, supstratni dalmatski (usp. toponim Mostir/Moster) te adstratni mletački (usp. toponim Porat).

Zatim se u poglavlju *Struktura tvorbe toponima otoka Šćedra* (str. 200–201) iznosi tvorbena-strukturna razredba toponima, a popis obrađenih toponima u poglavlju *Abecedarij toponima otoka Šćedra* (str. 202–203). I uza ovaj se dio monografije donose kartografski prikaz i slikopisi.

Na koncu nam se ovoga osvrta valja vratiti na početak te ustvrditi kako je i ova knjiga dokaz da upravo toponomastika nadomješta manjak sadržaja u ponudi suvremenih tehničkih pomagala poput GPS-a, a upravo taj sadržaj toponomastiku čini poddisciplinom onomastike kao jezikoslovne discipline. Nadalje, ona pokazuje i koliko gustoća toponima može biti različita na razmjerno sličnim područjima. Naime, Svetac je dvostruko manji od Šćedra, a na njemu je zabilježeno dvostruko više toponima. Ujedno se ovom monografijom Split još jednom iskazuje kao važno onomastičko središte te je ovo već treća u nizu monografija posvećenih toponimiji srednjodalmatinskih otoka (nakon monografija posvećenih Šolti te Drveniku i Ploči) kojima je zajedničko to da im je jedna od autorica Marina Marasović-Alujević (u prethodnim joj je monografijama suautoricom

bila Katarina Lozić Knezović). Zbog toga njoj, uz pohvale na autorskome prinosu monografiji, treba zahvaliti i na izboru suradnika. Dakako da će i iza ove knjige ostati neodgovorenih pitanja, mogućnosti da se drukčijim pristupom otkriju još neke tajne hrvatske toponomastike i drukčije riješe neke etimologije, no u prvome planu ostaje činjenica da je njezinim objavljivanjem u hrvatski toponimijski mozaik ugrađen još jedan površinom malen, ali sadržajno i jezično iznadprosječno bogat komadić hrvatskoga ozemlja koji će svatko od nas upiti, struka ponajprije pisanom riječju, a šira javnost slikom.

Domagoj Vidović